

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**XITIFIKHETI XA LE HENHLA XA
RIXAKA**

GIREDI YA 12

**XITSONGA RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA
RES (FAL)**

PAPILA RA 1 (P1)

NTIVORIRIMI NA MATIRHISELO YA RIRIMI

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 80

Papila leri ri na 6 wa tipheji.

XIYENGE XA A: XIKAMBELANTWISISO**XIVUTISO XA 1**

- 1.1 Mukamberiwa u ta boxa **swimbirhi** ntsena eka leswi longoloxiweke laha hansi
- (a) Mfanelo yo hlayisiwa hi vatswari va yena. √√
- (b) Mfanelo yo kuma swo miyeta nyoka. √√
- (c) Mfanelo yo va ni ko tumbeta nhloko. √√
- (d) Mfanelo yo kuma dyondzo leyi faneleke. √√
- (e) Mfanelo yo kuma ku pfuneka eka timhaka ta mavabyi. √√ (4)
- 1.2 I tatana, √ manana √ na vakokwana√ va vana. (3)
- 1.3 Mukamberiwa u languteriwa ku longoloxa **swinharhu** ntsena eka leswi boxiweke laha hansi:
- (a) Mavito na adirese ya manana kumbe tatana. √
- (b) Xifaniso xa manana kumbe tatana. √
- (c) Switifiketi swa vana swo velekiwa. √
- (d) Papila ro huma exikolweni laha ku dyondzaka n'wana. √
- (e) Tirhasiti leti kombaka matirhiselo ya mali ya n'hweti na n'hweti. √ (3)
- 1.4
- 1.4.1 A hi swona, nawu wu bohelela na manana na kokwana leswaku va va vahlayisi va vana. √√ (2)
- 1.4.2 A hi swona, nawu wu vula leswaku n'wana a nga koxa ku hlayisiwa loko a nga si kota ku tiyimela hi yexe. √√ (2)
- 1.5
- 1.5.1√√ (2)
- 1.5.4√√ (2)
- 1.6 Ina swi fanerile hikuva n'wana u na mfanelo yo dyondzo kutani nawu wu fanele ku n'wi sirhelela. √√ (2)
- 1.7 Swakudya/swo sivela ndlala/ku dya switsanana. √√ (2)
- 1.8 Hi loko vatswari va vana va nga tirhi. √√ (2)
- 1.9 Timfanelo to hlayisiwa ta vana/ Vana va na mfanelo yo hlayisiwa. √√ (2)
- 1.10 Tatana na n'wana va tekiwa tingati ta vona ti ya kamberiwa. √√ (2)
- 1.11 Mukamberiwa a nga ha nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xik: A nga ha vula leswaku vana va na mfanelo yo hlayisiwa. √√ (2)

[30]

XIYENGE XA B: NKOMISO WA NDZIMA**XIVUTISO XA 2**

- NKOKA WA MAHUNGU: NKOMISO WA NDZIMA WU FANELE KU KATSA TIMHAKA LETI LANDZELAKA LETI MUDYONDZI A FANELEKE KU TI NGHENISA EKA NKATSAKANYO/NKOMISO.
- Leswi Thomas Mlambo a ngeniseke xiswona xikolo. ✓
 - Ku hloleteriwa ka Thomas Mlambo ku tikumela ntirho hi ku hela ka vhiki. ✓
 - Xinavetiso lexi Thomas Mlambo a xi voneke eka phephahungu. ✓
 - Inthavhiyu leyi Thomas Mlambo a yi ngheneleke eka SuperSport. ✓
 - Ku thoriwa ka Thomas Mlambo a ri wantima wo sungula wa nongonoko wa ta mitlangu eka *SuperSport*. ✓ (5)
- MAPELETELO ✓✓ (2)
- MAHIKAHATELO ✓✓ (2)
- SWIVULWA LESWI TWALAKA ✓ (1)

[10]

MAAVELO YA TIMARAKA

SWILAVEKO NA TINHLAMUSELO	TINHLAMUSELO TA VUSWIKOTI	TIMARA-RAKA	TIPHE-SENTE
Nkatsakanyo/nkomiso wu pfumala swihoxo; wa kongoma; wu kombisa leswaku mukamberiwa u twisisile na ku landzelela swilaveko hinkwaswo hi ndlela ya xiyimo xa le henhla, timhaka hinkwato ta nkoka ti tsariwile; wu na nandzelelano.	Xa risuna no hlawuleka	9-10	90-100
Swilaveko swo tala leswi nga laha henhla swi landzeleriwe; nkatsakanyo/nkomiso a hi wa risuna ku fana na lowu nga laha henhla.	Xa nkoka	8	80
Wa hlayeka kambe ku katsiwile na timhaka tin'wana leti nga riki ta nkoka; timhaka to talanyana ta nkoka na tona ti tsariwile.	Xo saseka swinene	7	70
Nkatsakanyo/nkomiso wu na timhaka ta nkoka leti nga riki ehansi ka 50%; a wu nge fikeleli ku katsiwa eka xiyenge xa nkatsakanyo wo saseka swinene; ku na mahungu lama nga lavekiki lama onhaka vunene bya nkatsakanyo/nkomiso.	Xo saseka	6	60
Ku na timhaka to karhi ta nkoka; ku na timhaka to tala leti nga lavekiki; a wu ndlariwangi kahle ngopfu; mavekelo ya timhaka ya hoxekile; wu le xikarhi.	Xa le xikarhi	5	50
Nkatsakanyo/nkomiso wu hava nkhlulukelano wa timhaka; wu longoloxela marito handle ka nandzelelano; timhaka to tala ta nkoka ku hava; ku na vumbhoni byo komba leswaku mukamberiwa wa tikeriwa eka ku ringeta ku katsakanya/ku komisa.	Xo ka xi nga nyawuli	4	40
Ku na vumbhoni byo komba leswaku ko va na ku twisisa kutsongo ka vutshila bya matsalelo ya nkatsakanyo/nkomiso; ku na swihoxo swa mahlamuselelo; timhaka to tala hi leti nga lavekiki; ku na timhakanyana ta nkoka leti nga riki hansi ka yin'we.	Xo phyama	3	30
Ku na vumbhoni byo kombisa leswaku mukamberiwa u ringetile ku endla nkatsakanyo/nkomiso; a swi tikombi a ri na ku twisisa ka leswi lavekaka eka nkatsakanyo/nkomiso, hileswaku wa phewa.	Xo phewa	2	20
Ku na vumbhoni byo komba leswaku mukamberiwa a nga twisisi swilaveko swa nkatsakanyo/nkomiso naswona nkatsakanyo/nkomiso wa kona wa huhula; xitshuriwa xo kopiwa kunene.	Xo huhula	0-1	0-10

[10]

XIVUTISO XA 3.1

- 3.1.1 Vakamberiwa va ta vumba xivulwa hi rin'wana ni rin'wana ra marito lamambirhi, kambe xi nyika nhlamuselo yo hambana na leyi nga eka xivulwa:
- (a) Xik. Hahani u **hala** kwembe leswaku a ta sweka tshopi. √√ (2)
- (b) Kala ra ndzilo; ku pfumaleka ka xilo xo karhi
Xik. Suka kwalaho ndzilweni hikuva **kala** ri ta ku hisa, **kumbe:**
Eka Afrika-Dzonga lontshwa, mitirho ya **kala** masiku lawa. √√ (2)
- 3.1.2
- (a) Ku ka munhu a nga ha vhaki/vuyi ekaya. √√ (2)
- (b) Ku etlela ni ndlala/va nga dyangi swakudya. √√ (2)
- 3.1.3
- (a) Kholwa. √√ (2)
- (b) N'wamabindzu. √√ (2)
- 3.1.4 A nga rivalangi na swinon'wana leswi a swi boxeke. √√ (2)
- 3.1.5 Rhandziwa/tsakeriwa. √ (1)
- 3.1.6 Thawula u sungurile ku etlela etiphayiphini. √√ (2)
- 3.1.7 Mana wa Thawula a a hamba a koka saka ra mugayo. √√ (2)
- 3.1.8 Swimalana. √ (1)
- 3.1.9 Loko munhu a hela matimba hi khombo rin'we. Ku n'wi khutaza. √√ (2)
- 3.1.10 Bindzu ra Thawula ro ya ri ndlandlamuka. √√ (2)
- 3.1.11 Endyangwini/ekaya. √ (1)
- 3.1.12 Nsati. √ (1)
- 3.1.13 Michono a yi vuyile yi lo goo, ku vula ka minkuku loko yi ringa. √√ (2)
- 3.1.14 Ri kombisa ku hela. √√ (2)
- (30)**

XIVUTISO XA 3.2

- 3.2.1 “Phela loko u nga si tshama u yi khandziya, swo fana na loko u nga si tshama u khandziya movha.” √√ (2)
- 3.2.2 I ku endlela leswaku muxavi a vona onge BMW hi yona yi fambaka emahlweni hi vukahle eka mimovha hinkwayo leyi nga kona. √√ (2)
- 3.2.3 Marito lama ya kucetela muhlayi ku vona onge BMW hi yona movha wu ri woxe, mimovha leyin'wana hinkwayo a hi mimovha. √√ (2)
- 3.2.4 Ku koka rinoko ra vahlayi/leswaku vahlayi va kholwa leswi xinavetiso xi vulaka swona hi movha lowu. √√ (2)
- 3.2.5 Ekule. √ Hikuva xifaniso a xi tatangi pheji. √ (2)

(10)**[40]****NTSENGO WA TIMARAKA: [80]**